

Rychnovský rodák František Martin Pelcl (1734–1801)

„Člověk zapřít, který vědomostí o minulých věcech nabyl, mnohem lépe o přítomných soudíti a před budování a nastřádáváním se opatrovati může...“

F. M. Pelcl v předmluvě prvního dílu Nové kroniky české z r. 1791

Nebýt Pelcla a dalších jemu podobných „podivínů“, kteří se odhodlali plout proti proudu, byla by asi dnes naši mateřinou němčina. Český jazyk by jako děrno mrtvou řeč studovali jen někteří jazykovědci a historici, podobně jako latinu a řečtinu. Neměli bychom Máj, Babička Boženy Němcové, Erbenovu Kytici, Vančurovo Rozmarné léto, ani Hrabalovy Postřižiny... Popřípadě bychom je možná měli jako *Mai*, *Großmutter*, *Blumenstrauß* atd. A Pelcovo jméno bychom nepáli jinak než *Franz Martin Pelzel*.

Rychnov je na Pelcla jako na svého nejslavnějšího rodáka právem hrdý. Vždyť dal českým zemím prvního historika, pro něhož se dějepisceví stalo občanským povoláním, a vlastence, který stanul mezi prvními iniciátory českého národního obrození.

Pelclův otec, vyučovaný soukeník, se jako mladík přestěhoval do Rychnova v roce 1727 ze Zdobnic v Orlických horách. Koupil si tu dřevěný domek na břehu Knežny. Po roce si přivlekl z blízkého Kačerova nevěstu a chalupa brzy ožila dětmi. Jako čtvrtý v pořadí se narodil 11. listopadu 1734 František Martin.

Při hrách před chalupou si řeky se malému chlapeč děrně naskýtal pohled na protější břeh, kde se nad přákrnými chaloupkami místních řemeslníků tyčila mohutná hradba budov zářících novotou. Tvořily ji rodové sídlo hrabat z Kolovrat, zámecký kostel Nejsvětější Trojice a k němu přiléhající piaristická kolej s gymnáziem. Snad i tento mocný vizační vjem z dětství, vtisknutý jako symbol života „v zámku a v podzámčí“, způsobil, že Pelcl ani v době, kdy byl již věřenou a uctívanou osobností, neztratil pochopení pro starosti běžných lidí a schopnost vyjasňovat se jasně a bez servítek.

V Rychnově, tehdy ještě ryze českém, prošel František Martin prvých šestnáct let svého života. Nadaný chlapec tu získal základní vzdělání a v piaristickém gymnáziu i část vzdělání středního. To si doplnil studiem na gymnáziu v Hradci Králové a završil univerzitním vzděláním v Praze a ve Vídni.

Dlouho váhal nad svým životním posláním. Osm let dělal vychovatele v rodině hrabat Štemberků a poté dlouhá léta u Nosticů. Zde se časem vypracoval na knihovníka a archiváře se stálým příjmem. V nádherném mosteckém Nostickém paláci, uprostřed společnosti předních vzdělánků, kteří se tu scházeli, s bohatou knihovnou na dosah, se Pelcl pustil do vědeckého zpracování českých dějin. Dělal ho nástup germanizace, a odhodlal se čelit mu upozorněním na historický význam Českého knížectví a českého jazyka. Počalho se mu vydát rukopis Balbinovy odvažné obrany českého jazyka, sepsal monografie o Karlu IV. a Václavu IV.

Zpracoval stručný přehled českých dějin, který dovedl – jako první historik u nás – až do své doby. Samozřejmě německy, aby jej četli i patrioti

neovládající češtinu. Jeho nepopulárnějším dílem se však stala Český psaná *Nová kronika česká*, dovedená do smrti Karla IV. Její 4. díl, zabývající i husitství, zůstal jen v rukopise. Pelclovu *Kroniku* rádi četli i proti vůli, každý vlastenec ji musel mít ve své knihovničce. Pelcl se oženil až ve 43 letech, nevěstě bylo 24 roků. Na svět přivedli osm dětí. Starost o jejich zabezpečení dovedla stárnoucího Pelcla k přijetí další velké životní role. Vídeňská vláda, vystrašená francouzskou revolucí, dočasně mírnila svůj germanizační tlak. Dovolila dokonce, aby byla na univerzitě v Praze zřídlena katedra češtiny. Pelcl, ač byl především historikem, vyhrál konkurs na její obsazení. Dne 13. března 1793 začal výuku svou památnou řečí hájící češtinu. I v nové funkci, zastávané až do smrti, Pelcl se cti obšťal. Do historie se zapsal jako náš první univerzitní profesor českého jazyka a české literatury.

Dnes Pelcla oceňujeme jako historika, který neměl v českých zemích v době vrcholného osvícenství rovnocenného konkurenta. Překonalo ho až František Palacký, náš největší historik doby romantismu.

PhDr. Lubomír Sršeň

František Martin Pelcl na křtu po úmrtí manželky v mládí. Křten byl 1790 v křtelnici u sv. Mikuláše 1773, namalován Janem Ondřejem Johannem Phlebem v křtelnici Pelce křtelnice po zrušení křtelnice v roce 1791. Křtelnice je dnes v muzeu Pelclův dům v Rychnově nad Kněžnou.

Pelclova manželka Marie Františka, rozená Kolářová (1743–1810). První manželství zakončeno úmrtím i křtu manželky v křtelnici v době, kdy se v Rychnově stala křtelnice po zrušení křtelnice v roce 1791. Křtelnice je dnes v muzeu Pelclův dům v Rychnově nad Kněžnou.

Peclůva rodinná chalupa v roce 1749. Zachoval se v celém původním stavu. Přestavěn byl někdy až v roce 1773.

Rychnovský zámek na kolovratské kopci z r. 1747 od stavitele Pavla Josefa Štělce z Nosticova.

Nová kronika česká, nepopulárnějším Pelclovým dílem.

Pelcl je pohřben v Praze na Maloměstské hřbitově. Jeho hrob byl objeven až v roce 1801. V roce 1994 se podařilo přemístit státní muzeum (rekonstrukce) 1807 a instalovat jej na území hřbitova.

Zhlavovateli: Národní muzeum – Matice česká, sekce Společnost Národního muzea, ve spolupráci s Městským úřadem v Rychnově nad Kněžnou – listopad 2010
Typografie, tisk: FAST reklamní studio s. r. o., Praha 10

Kontakt: Matice česká, Václavské náměstí 68, 115 79 Praha 1, tel. 224 487 331, matice_cek@seznam.cz